

УДК 351.741

АКСІОЛОГІЧНИЙ ВИМІР ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ

Фатхутдінов В.Г., д. ю. н., доцент
Головне управління Пенсійного фонду України у Київській області

Стаття присвячена розкриттю аксіологічного виміру громадської безпеки. Стверджується, що ціннісна дезорієнтація сучасного суспільства (і не лише українського) призводить до тероризації суспільства. Визначено, що громадська безпека має трактуватися як така, що за своєю суттю спрямована на встановлення громадського спокою, справедливості, балансу інтересів особи, суспільства й держави, свободи, законних інтересів та волі. Застосування аксіологічного підходу уможливує виділення кількох вимірів громадської безпеки: 1) нормативна політика громадської безпеки; 2) реальна політика громадської безпеки; 3) ідеальна політика громадської безпеки.

Ключові слова: безпека, громадська безпека, національна безпека, захищеність, національні цінності.

Стаття посвящена раскрытию аксиологического измерения общественной безопасности. Утверждается, что ценностная дезориентация современного общества (и не только украинского) приводит к терроризации общества. Определено, что общественная безопасность должна трактоваться как такая, которая по своей сути направлена на установление общественного порядка, справедливости, баланса интересов личности, общества и государства, свободы, законных интересов и воли. Применение аксиологического подхода делает возможным выделение нескольких измерений общественной безопасности: 1) нормативная политика общественной безопасности; 2) реальная политика общественной безопасности; 3) идеальная политика общественной безопасности.

Ключевые слова: безопасность, общественная безопасность, национальная безопасность, защищенность, национальные ценности.

Fatkhutdinov V.G. AXIOLOGICAL DIMENSION OF PUBLIC SAFETY

The article is devoted to the disclosure of the axiological dimension of public safety. It is argued that the value disorientation of modern society (and not only Ukrainian) leads to the terrorization of society. It has been determined that public security should be interpreted as essentially aimed at establishing public peace, justice, balance of interests of a person, society and state, freedom, legitimate interests and freedom. The application of the axiological approach makes it possible to allocate several dimensions of public safety: 1) normative public safety policy; 2) a real policy of public security; 3) an ideal public safety policy.

Key words: security, public safety, national security, security, national value.

Постановка проблеми. Аналізуючи проблеми в окремих сферах життєдіяльності, окремі вчені доходять висновків про необхідність виходу на міждисциплінарний рівень – рівень синтезу знань до єдиної несуперечливої системи. Такі висновки стають наслідком неможливості розв'язання конкретних питань в одній предметній сфері, ґрунтуючись лише на її методології. Тому спроби відгородитися від формування єдиної концепції безпеки певною мірою означають лише спробу побудови цієї концепції на методології невтручання в загальні проблеми, зосередження уваги на частковостях, що за сучасних умов явно не відповідає реаліям сучасного світу і ще меншою мірою відповідає потребам нації в забезпеченні можливості реалізації власних інтересів.

Аксіологічне пізнання безпекової дійсності унаочнює знання про еволюцію правових феноменів, які формуються у сфері громадської безпеки та слугують важливою умовою розуміння їх сутності.

Ступінь розробленості проблеми. Окремі питання поняття «громадської безпеки», «національної безпеки» були предметом дослідження В.Ф. Коломієць, А.В. Басова, В.А. Ліпкана, Є.Б. Ольховського тощо.

Виклад основного матеріалу. Глобалізація світу, на жаль, створила передумови для глобалізації переважно загроз і небезпек, ніж безпеки. Крім того, так звана сек'юритизація

суспільства як явище не відбулася. Навпаки, глобалізація привнесла достатню кількість елементів хаосу, уповільнила темпи розвитку розвинених країн, а також створила додаткові важелі для унеможливлення розвитку слаборозвинених країн, остаточно намітивши тенденцію до архаїчних форм вирішення конфліктів: через війну, агресію, анексію, геноцид, тероризм і сепаратизм, гібридні війни, гуманітарні конфлікти.

Причому, з одного боку, чимало дослідників описують позитивні моменти як формування безпекового суспільства, дерегуляції безпекових відносин і формування вільного безпекового ринку – ринку надання послуг у сфері безпеки.

Знаковим є й те, що, відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», поліцію визначено як центральний орган виконавчої влади, який *служить суспільству* шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки та порядку [1]. Крім того, лише в незначній кількості праць розглянуто і репрезентовано громадську безпеку як складову частину національної безпеки, а отже, алгоритм її дослідження не має нічого спільного з уже розробленим алгоритмом вивчення національної безпеки.

Викладене дає змогу сформулювати таку наукову гіпотезу: нині вже сформовано всі

передумови для формування на основі концептуально оновленої методології адміністративного права (а згодом – права громадянської безпеки) засад державної безпекової політики. Базові постулати цього бачення мають таке підґрунтя:

– *методологічно* концепція громадської безпеки на засадах аксіології слугує теоретичним базисом для обґрунтування системи наукового пізнання феномена безпеки не через категорію «національний інтерес», а через категорію «національні цінності». Крім того, у межах аксіологічного підходу виробляються критерії формування цієї системи цінностей, показники її ефективності, а також засоби, за допомогою яких відбувається відбір і їх формування. Це робить більш прозорим розуміння витоків формування такої системи, механізму і критеріїв належності тих чи інших благ до національних цінностей, засад формування системи цінностей, які розширюють розуміння значення громадської безпеки, формулювання адекватних сучасним реаліям і тенденціям безпекового середовища правових засад державної політики у сфері громадської безпеки. Водночас використання адекватної методології унеможливить суб'єктивне трактування фактів порушення громадської безпеки та, відповідно, застосування вибіркового правосуддя до порушників громадської безпеки незалежно від їхніх політичних і інших переконань;

– *онтологічно* концепція безпекової аксіології має парадигмальний характер і є вихідним, базовим положенням для формування якісно нових концептуальних засад державної політики у сфері громадської безпеки;

– *гносеологічно* концепція безпекової аксіології допомагає поєднати методологічний інструментарій різних наук відповідно до єдиного предмета дослідження – громадської безпеки;

– *епістеологічно* концепція громадської безпеки на засадах аксіології сприятиме акцентуванню наукового співтовариства не на науках, а на предметі дослідження, що нині є об'єктивною потребою в контексті переосмислення неефективності української науки та відставання в найбільш пріоритетних галузях науки й освіти;

– *метафізичний потенціал* імплементації аксіологічного підходу до дослідження громадської безпеки створює нові можливості для ефективної побудови системи громадської безпеки відповідно до сучасних реалій, передусім гетеротопії соціальностей як передумови формування радикалізму, топології громадської безпеки як конституювання її належності до системи координат національної безпеки і безпекової гетерархії як певного порядку координації множинних відносин у сфері громадської безпеки, за допомогою якою можливе формування моделі структур множин ієрархій, елементи яких поєднані мережевими зв'язками.

Події, пов'язані з міграційною кризою в Європі 2015 р., розгортанням Росією військ уздовж кордону з Україною та участю у російсько-терористичній війні проти України, розгортанням у вересні 2015 р. військ у Сирії, ак-

туалізація конфлікту між Японією та Китаєм, а також між Північною і Південною Кореєю є яскравим доказом неспроможності сучасної теорії та застарілих підходів вирішувати нові конфлікти, своєчасно їх ідентифікувати та здійснювати превентивну діяльність щодо унеможливлення їхньої активізації в загрози та небезпеки.

На тлі подій, що відбуваються в Україні, чітко можна простежити й ідентифікувати методологічну кризу в стратегічному мисленні й прогнозуванні та загалом в управлінні: дефрагментація українського суспільства не сприяла адекватному його відображенню в структурації за новими аксіологічними критеріями в межах теорії національної безпеки, отже, нині теорія досить віддалена від практики, не здатна пояснювати й інтерпретувати практичну реальність. Це є помилковим і безперспективним напрямом.

Важливу роль в унеможливленні формування системної картини у сфері громадської безпеки відіграють праці, в яких нехтується аксіологічний вимір громадської безпеки, бездумно тиражуються схоластичні ідеї, що спричиняють не лише фрагментацію наукового знання, а й значним чином впливають на практику ефективного забезпечення громадської безпеки як складової частини національної безпеки, а не лише у співвіднесенні громадської безпеки та правопорядку.

Варто констатувати гомогенну спрямованість досліджень, в яких здебільшого громадська безпека розглядається в контексті охорони громадського порядку і пов'язана лише з громадським спокоєм.

Інші дослідження, на жаль, за нинішніх умов вже не відповідають ні сучасним науковим розробкам школи безпекознавства, ні безпечним тенденціям і сучасній глобалізації загроз та небезпек, передусім гібридних війн.

У працях із зазначеної проблематики не досліджено діалектику позитивного та негативного, взаємозв'язок *форми* проявів і вплив негативних чинників на безпекову політику та *зміст* сучасних загроз і небезпек, які зумовлені глобалізацією злочинності, транснаціоналізацією ринку озброєнь, розвитком інституту приватних військових корпорацій, які фактично слугують приватними арміями тих чи інших транснаціональних корпорацій і за озброєнням і компетентністю є іноді вищими за державні безпекові структури окремих країн.

Саме тому праці вищеназваних дослідників не мають певним чином сформованої понятійної парадигми. На цьому тлі важливого значення набувають конструктивні як теоретичні конструкції, так і нормативно-правові акти, дія яких сприятиме збереженню історичної спадщини та самоідентичності української спільноти, передусім волі, соборності та незалежності.

У травні 2015 р. було затверджено нову редакцію Стратегії національної безпеки України [2], утім нормативно так і не визначено ролі громадської безпеки в системі національної безпеки. Автори Стратегії обмежилися лише положенням про те, що розвиток Національної гвардії України як військового

формування з правоохоронними функціями має бути спрямовано на збільшення її спроможностей щодо забезпечення громадської безпеки, фізичного захисту об'єктів критичної інфраструктури, участі в охороні й обороні державного кордону України, а також підтримки операцій Збройних сил України у кризових ситуаціях, що загрожують національній безпеці, та в особливий період.

Причому поняття громадської безпеки та громадського порядку розмежовані як за змістом, так і за формою, оскільки якщо забезпечення громадської безпеки покладено на Національну гвардію України, то завдання щодо забезпечення громадського порядку покладено на Національну поліцію.

Тобто громадська безпека як складова частина національної безпеки донині, навіть після подій Революції гідності, анексії АР Крим, тимчасової окупації окремих територій на сході України російсько-терористичними формуваннями, а також активним веденням проти України гібридної війни, не є легітимованою. Причому така кореляція є важливою передумовою правильного розуміння сучасного змісту громадської безпеки, яка нині фактично може розглядатися важливою складовою частиною *внутрішньої безпеки держави*. Адже сфера громадської безпеки стосується майже усіх складників і сфер життєдіяльності, які зазначені в Законі України «Про основи національної безпеки України». Наша позиція знаходить своє відображення, за іншою аргументацією, у праці М.П. Пихтіна, який виокремлює три основних напрями діяльності внутрішніх військ (нині – Національної гвардії України): 1) охорона громадського порядку; 2) забезпечення громадської безпеки; 3) забезпечення внутрішньої безпеки України [3].

Неефективність систем колективної безпеки, європейських структур безпеки засвідчила нездатність цих систем реально протистояти збройній агресії, анексії, війні тощо. Відповідно, зразки безпеки, які нам нав'язують з Європи, необхідно прискіпливо оцінити, а ті псевдореформатори, які поки що обіймають керівні посади у вищих органах державної влади і фактично знищують правоохоронну та безпекову систему, та й воєнну організацію держави загалом, мають зрозуміти безперспективність сліпого наслідування європейського шляху розвитку правоохоронних структур, зокрема у сфері забезпечення громадської безпеки. Масові заворушення в Німеччині 1 червня 2013 р. (м. Кельн), 18–20 березня 2015 р. (м. Франкфурт-на-Майні), під час яких було заарештовано близько 550 осіб, спалено 6 поліцейських автовок, 88 правоохоронців отримали поранення різної тяжкості, продемонстрували неефективність застосування застарілих методів забезпечення громадської безпеки, передусім, нехтування В.Ф. ліворадикальних та інших екстремістськи налаштованих соціальних груп, під приводом забезпечення демократичного волевиявлення.

Аналогічною є ситуація з бездумною міграційною політикою, унаслідок якої Німеччина протягом 2013–2014 рр. «отримала» понад

1,5 млн осіб, серед яких чимало терористів та екстремістів. Таке становище зумовлює дестабілізацію Європи та зменшення її могутності, розквіту, а згодом – можливий розпад і занепад.

Україна має власний як позитивний, так і негативний досвід. Ми маємо як здобутки, так і помилки, усвідомлення та виправлення яких також є частиною нашого розвитку. Тому варто рухатися власним шляхом, ураховуючи помилки як власні, так і привнесені, у тому числі європейських держав. Застосування прогностичної та описових моделей під час моделювання масових порушень громадського порядку й громадської безпеки на кшталт тих подій, що відбувались у Донецьку, Луганську, Харкові, Одесі, можуть стати калькою подій в Ужгороді, Львові, Рівному, тому мають засвідчити, що жодна європейська країна не змогла, за умови збереження нинішнього підходу до забезпечення громадської безпеки, протистояти сепаратистам.

Таким чином, вірус насильства вже настільки вкорінився у свідомості людини, що подолання будь-яких конфліктів відбуваються крізь призму насильства або демонстрації спроможності його застосування. Хочемо ми того чи ні, відповідає це політичній кон'юктурі чи ні, але нині Закон України про боротьбу з тероризмом не спроможний регулювати суспільні відносини у сфері громадської безпеки, пов'язані з діяльністю екстремістськи налаштованих груп, які можуть бути використані агентами впливу для дестабілізації обстановки в країні, аж до повалення конституційного ладу.

Вищезазначене дає змогу дійти важливого висновку: *ціннісна дезорієнтація сучасного суспільства (і не лише українського) призводить до тероризації суспільства*, коли методи тероризму стають не чимось екстраординарним, а буденною практикою вирішення будь-яких спорів та конфліктних ситуацій.

Отже, наперед визначена концентрація повноважень наднаціональних структур, наприклад Європейського Союзу, не є гарантом безпеки, а інколи, навпаки, перетворюється на чинник, через який її рівень може зазнати суттєвої дестабілізації. Цю обставину варто ураховувати, адже вона дасть змогу правильно оцінити переваги та недоліки імплементації європейських зразків і моделей безпеки в українську дійсність.

Нині значно активізувалися добровольчі батальйони, які інколи вирішують чимало важливих питань оборонного значення, захищають національну незалежність і здійснюють заходи з охорони громадського порядку. Натомість, на наше переконання, держава була, є і буде найбільш ефективним суб'єктом забезпечення управління громадською безпекою, яка включає свідомий цілеспрямований керуючий вплив на об'єкт управління з метою досягнення цілей безпеки. Причому управління безпекою передбачає такі функції, як організація, планування, прогнозування, взаємодія, контроль. Для реалізації цього завдання окремого теоретичного розроблення потребує проблема державної безпекової політики, зокрема державної політики у сфе-

рі громадської безпеки, яка фактично є змістовним наповненням внутрішньої безпеки.

Застосування аксіологічного підходу дає змогу запропонувати авторське визначення аксіології: *аксіологія* – вчення про цінності, філософська теорія загальнозначущих принципів, які визначають спрямованість людської діяльності, мотивацію людських вчинків. Акцентування на застосуванні аксіологічного підходу до громадської безпеки не є спонтанним бажанням філософізації проблем безпеки, навпаки, застосування цього підходу може привнести конкретику в розуміння базового підходу щодо трактування родового поняття національної безпеки.

Нині одним із найважливіших завдань теорії громадської безпеки як гносеологічного елемента теорії національної безпеки має бути розроблення її методологічних проблем.

Цікавим є звернення до аксіологічних проблем І.М. Сопілка, яка пропонує виділяти інформаційну аксіологію. Екстраполюючи наукові положення дослідниці до нашого дослідження, зауважимо таке [4]: цінності не виникають самі по собі, оскільки в них є лише значущість і змістовність: вони передбачають вимоги, звернені до волі, відповідні цілі, а також надають змісту діяльності. Розгорнуте вчення про цінності розробив Р.Г. Лотце, який намагався обґрунтувати істинність пізнання за допомогою поняття об'єктивної значущості логічних і математичних істин. У працях дослідника Віндельбанда цінностями є істина, добро та краса, а наука, правопорядок, мистецтво і релігія розглядаються як цінності-блага культури, без яких людство не зможе існувати.

Таким чином, правопорядок як один із результатів громадської безпеки виступає цінністю-благом. Причому Віндельбанд порівнює правопорядок із мистецтвом, наукою і релігією, що надає першому нового значення і наперед визначає зовсім інші обрії пізнання, ніж просте зосередження на його охороні та дотриманні стану спокою. Будь-яка цінність сама по собі є ціллюю, до неї прагнуть заради неї самої, а не заради матеріального інтересу, вигоди або чуттєвої насолоди. Саме тому в межах аксіологічного підходу громадська безпека – це самоцінність, а не інструмент, за допомогою якого досягаються інші цінності. Крім того, громадська безпека, слугуючи цінністю, не визначається через категорію «інтерес» як усвідомлену потребу, що здебільшого має матеріальне вираження. Отже, у межах аксіологічного підходу ми сформулюємо наукові аргументи щодо некоректності визначення родового поняття національної безпеки через категорію національних інтересів.

Загалом усі погляди щодо сутності цінностей варто класифікувати, розподіливши на дві великих групи:

1) цінності є суб'єктивною категорією, що визначається кризь волю (Кант), емоційні акти переваги (Брентано), почуття (Вундт, Іудль, Паульсен);

2) цінності є об'єктивною категорією, породженням чистої волі (Мюнстерберг, Ласк, Гуссерль, Коген), акт переваги (Шелер).

Отже, громадська безпека має трактуватися як така, що за своєю суттю спрямована на встановлення громадського спокою, справедливості, балансу інтересів особи, суспільства й держави, свободи, законних інтересів та волі. У цьому полягає зміст цінності громадської безпеки, за допомогою якої стверджується єдність і взаємозалежність цінностей як окремої особи, так і держави як особливих, але самодостатніх і водночас взаємозалежних соціальних цінностей.

Застосування аксіологічного підходу слугує своєрідним орієнтиром та дороговказом щодо формування системи стримувань і противаг, а в більш абстрактному аспекті – балансу інтересів особи, суспільства та держави. Формування системи цінностей допомагає сформувати цей баланс, ґрунтуючись на об'єктивних наукових критеріях, а не послуговуючись суб'єктивним ставленням та інколи помилковими оцінками критеріями. Здійснення цих цінностей, власне, становить основний зміст і завдання, безпосередньо ідею державної безпекової політики у сфері громадської безпеки.

Застосування аксіологічного підходу уможливило виділення кількох вимірів громадської безпеки:

1) *нормативна політика громадської безпеки* – визначена в керівному нормативно-правовому акті (Концепція державної політики у сфері громадської безпеки України), а також інших нормативно-правових актах України, що регулюють суспільні відносини у сфері громадської безпеки, система поглядів на громадську безпеку, репрезентовану через баланс цінностей особи, суспільства й держави, а також керівні ідеї, цілі, завдання, функції, принципи та методи забезпечення громадської безпеки як елемента державної політики національної безпеки;

2) *реальна політика громадської безпеки* – державна політика у сфері громадської безпеки, яка втілюється в реальному житті через ужиття комплексу передбачених законодавством заходів і спрямована на реалізацію національних цінностей;

3) *ідеальна політика громадської безпеки* – еталонна модель державної політики у сфері громадської безпеки, заснована на аксіологічному підході.

Висновки. У XXI ст. відбувається девальвація майже всіх цінностей, в яких людство втілювало свої очікування, наміри та мрії. Утрата відчуття цінності миру, необхідності обстоювати його не словами про «стурбованість і зніяковілість», а реальними діями призвели до девальвації цінності безпеки, унаслідок чого війна, агресія, тероризм та екстремізм стали органічною складовою частиною нашого буденного життя. Нині саме ці явища і, відповідно, боротьба з ними (яка, на жаль, ведеться реактивно, а не проактивно) визначають вектори подальшого розвитку всього людства.

Утрата цілісного смислу буття зумовила ситуацію, за якої в центрі уваги аксіології постала унікальність людського існування, пробудивши в індивіда почуття тривоги й небезпеки не лише перед світобудовою, а й перед тотальною владою інформаційно-

го суспільства. На жаль, за словами Дельоза, більше вже не існує ні глибини, ні висоти: сучасний мислитель змушений орієнтуватися на поверхові ефекти. Саме тому українське суспільство нині більше орієнтується в прізвищах терористів, ніж тих, хто творив історію нашої Батьківщини.

Нині криза в безпековій сфері слугує додатковим аргументом на користь необхідності переосмислення значення аксіології, за допомогою якої можна реалізувати потребу людини в цілісній інтеграції: теоретичного та емпіричного, пізнання та практичного досвіду. Крім того, нова аксіологія, або аксіологія майбутнього, як власна унікальна предметність відображає бажане майбуття для кожної нації. Унаслідок цих подій відносини між парадигмальним центром і залишками ціннісної периферії є зміщеними.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 р. № 580-VIII. Офіційний вісник України. 2015. № 63. Ст. 2075.
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 6 травня 2015 р. «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 26 трав. 2015 р. № 287/2015. URL: <http://zako№3.rada.gov.ua/laws/show/287/2015>.
3. Пихтін М.П. Адміністративно-правове забезпечення оптимізації функціонування внутрішніх військ МВС України: автореф. дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право». Київ, 2014. 40 с.
4. Сопілко І.М. Державна інформаційна політика України: діяльнісний підхід до вивчення. Актуальні питання та проблеми правового регулювання суспільних відносин: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Дніпропетровськ, 4–5 квіт. 2014 р.). Дніпропетровськ, 2014. С. 119–121.